



Research Paper

The Impact of Citizen-oriented Urban Planning Variables on the Identity of Public Spaces (Case Study: Historical Fabric of District 12, Tehran)

Amirhossein Takmil¹ , Behnaz Aminzadeh^{*2} 

¹ PhD Candidate in Urban Planning, Kish International Campus, University of Tehran, Kish, Iran.

² Professor, Faculty of Urban Planning, College of Fine Arts, University of Tehran, Tehran, Iran.



[10.22080/usfs.2026.29385.2526](https://doi.org/10.22080/usfs.2026.29385.2526)

Received:

June 1, 2025

Accepted:

October 15, 2025

Available online:

January 20, 2026

Keywords:

Citizen-Centered
Urban Planning,
Public Space
Identity, Structural
Equation Modeling,
District 12 of Tehran

Abstract

The identity of public spaces, as a key component in enhancing urban quality of life and fostering a sense of belonging, plays a fundamental role in shaping spatial meanings and the lived experiences of citizens. Despite its importance, the identity of many public spaces in contemporary cities has weakened. One effective approach to revitalizing this identity is through the application of citizen-centered urban planning principles. This study aims to examine the impact of citizen-centered urban planning indicators on the identity of public spaces in the historical fabric of District 12 of Tehran. The research methodology is based on Structural Equation Modeling (SEM), with a statistical population consisting of 384 citizens and 30 urban experts and officials. Findings indicate that the “governance-local” indicators of citizen-centered urban planning (including accountability and transparency, participatory leadership, and local autonomy), as well as “citizenship” indicators (such as active participation, promotion of civic awareness, and access to information), have a significant impact on the three dimensions of public space identity: physical-spatial, socio-cultural, and perceptual. The results further show that, from the perspective of both respondent groups, citizenship indicators had the least influence on the physical-spatial dimension. This suggests that citizens' perception and experience of public spaces are primarily influenced by social, cultural, and perceptual components. Moreover, citizens placed the greatest emphasis on the perceptual dimension of identity (including elements such as memorability, mental value, and sense of belonging), whereas officials considered the socio-cultural dimension (including security, social interaction, and cultural-artistic events) to be of higher importance.

Copyright © 2024 The Authors. Published by University of Mazandaran. This work is published as an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4>). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.

*Corresponding Author: Behnaz Aminzadeh

Address: University of Tehran, Tehran, Iran.

Tel: 09122030994

Email: bgohar@ut.ac.ir

This article is derived from the doctoral dissertation of the first author under supervision of the second author in the International Campus of University of Tehran.

1. Introduction

citizen-centered urban planning has emerged as an innovative approach that seeks to integrate institutional capacities with grassroots capabilities, aiming to transform the production and management of space from top-down frameworks to participatory, accountable, and meaningful mechanisms. This approach can be analyzed on two main levels: on the one hand, at the governmental-local level, elements such as transparency, accountability, local autonomy, and participatory leadership are considered foundational to achieving democratic urban governance; on the other hand, at the citizen level, variables such as active participation, public awareness, access to information, and civic education play a crucial role in enhancing social cohesion and fostering a sense of place attachment.

Public spaces are not merely sites of transit or everyday activity, but serve as arenas for expressing shared values, memories, and meanings among urban residents. Citizen-centered urban planning, by redefining the roles of citizens and local institutions in the production of space, can provide a viable framework for the revitalization of public space identity. This is particularly important in contexts with historical and cultural legacies. District 12 of Tehran, one of the oldest and most valuable historical areas of the capital, possesses rich potential in terms of cultural heritage, collective memory, and urban identity. However, it simultaneously faces challenges such as physical deterioration, social fragmentation, and weak local governance.

Accordingly, the present study aims to examine the impact of citizen-centered

urban planning on the identity of public spaces.

2. Research Methodology

This study is applied in nature and follows a quantitative approach. To assess the relationships between variables and test the hypotheses, Structural Equation Modeling (SEM) was employed using Smart PLS software. The research indicators were derived from the theoretical background and include five dimensions: Governmental-Local (GL), Citizen (C), Physical-Spatial (PS), Socio-Cultural (SC), and Perceptual (PE).

The field study was conducted in the historical fabric of District 12 of Tehran, an area with rich historical and social identity comprising 13 prominent neighborhoods. The statistical population consisted of two groups: 30 municipal managers of District 12 and 384 residents with a minimum of 15 years of residence. Validity and reliability of the measurement model were confirmed through Cronbach's alpha, composite reliability, and average variance extracted (AVE). The research model was run separately for each group to allow for comparison and analysis of differences in perspectives between municipal managers and residents regarding the impact of citizen-centered urban planning variables on the identity of public spaces.

3. Research Findings

The findings demonstrate that the indicators of participatory leadership, accountability and transparency, and local autonomy play a fundamental role in explaining citizen-centered urban planning. However, a notable point is the difference in the prioritization of these indicators between the two respondent groups. While municipal officials considered participatory leadership to be the most important, citizens identified



accountability and transparency as the highest priority. This divergence may stem from differences in institutional position, level of awareness, and the concerns of each group.

Consistent with previous studies, the importance of participatory leadership as a means to enhance trust and decision-making effectiveness has been widely acknowledged. On the other hand, the viewpoint of municipal officials may be more focused on structural coherence, oversight, and executive capacity—factors that may lead them to view participatory leadership as more effective. The divergence in perspectives is also evident in relation to the accountability and transparency indicator: citizens, who face the outcomes of policies and decisions in their daily lives, exhibit greater sensitivity to transparency and responsiveness, whereas officials may interpret these issues through the lens of formal and bureaucratic processes.

4. Conclusion

The findings revealed that governmental-local indicators, including accountability and transparency, participatory leadership, and local autonomy, have a significant impact on the physical-spatial, socio-cultural, and perceptual dimensions of public space identity. A key insight of the research is the prominent role of accountability and transparency, especially in enhancing the socio-cultural and, more notably, the perceptual dimension of place identity from the citizens' perspective. This finding underscores that urban management processes are most effective when grounded in trust, transparent performance, and responsiveness to citizens. In contrast, urban officials

emphasized the socio-cultural dimension of place identity, reflecting their managerial priorities concerning security, collective activities, and the promotion of social interactions.

The divergence in perceptions and prioritization of influential indicators between officials and citizens points to a gap in understanding the needs, preferences, and lived experiences of the two groups—a gap that can be narrowed through the development of participatory policies, social dialogue, and the strengthening of communication mechanisms between both parties. Furthermore, the results indicated that citizenship and governmental-local indicators had the least influence on the physical-spatial dimension of public space identity. This may be attributed to the lack of a direct connection between participatory programs and physical changes in space. It reinforces the notion that purely physical and infrastructural interventions, without consideration of social, cultural, and perceptual contexts, are unlikely to lead to the creation of meaningful, identity-rich places.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

The authors appreciate all the scientific consultants in this paper.



علمی پژوهشی

تأثیر متغیرهای شهرسازی شهروندگرا بر هویت فضاهای عمومی؛ نمونه موردی: بافت تاریخی منطقه ۱۲ تهران

امیرحسین تکمیل^۱، بهناز امین زاده^{۲*}

^۱ دانشجوی دکتری، گروه شهرسازی، پردیس بین‌المللی کیش، دانشگاه تهران، کیش، ایران.
^۲ استاد، گروه شهرسازی، دانشکده‌گان هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

[10.22080/usfs.2026.29385.2526](https://doi.org/10.22080/usfs.2026.29385.2526)

چکیده

هویت فضاهای عمومی، به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های کلیدی در ارتقاء کیفیت زندگی شهری و تقویت حس تعلق، نقشی اساسی در شکل‌دهی به معانی فضایی و تجربه زیسته شهروندان ایفا می‌کند. هدف این پژوهش، بررسی تأثیر شاخص‌های شهرسازی شهروندگرا بر هویت فضاهای عمومی در بافت تاریخی منطقه ۱۲ تهران است. روش تحقیق مبتنی بر مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM) (بوده و جامعه آماری شامل ۳۸۴ نفر از شهروندان و ۳۰ نفر از متخصصان و مسؤولان حوزه شهری است. یافته‌ها نشان می‌دهد شاخص‌های «حکومتی-محلی» شهرسازی شهروندگرا (شامل پاسخ‌گویی و شفافیت، رهبری مشارکتی و خودگردانی محلی) و شاخص‌های «شهروندی» (نظیر مشارکت فعال، ارتقاء آگاهی شهروندی و دسترسی به اطلاعات) تأثیر معناداری بر ابعاد سه‌گانه هویت فضاهای عمومی (کالبدی-فضایی، اجتماعی-فرهنگی و ادراکی) در منطقه مورد مطالعه دارند. نتایج همچنین نشان می‌دهد شاخص‌های شهروندی، از دیدگاه هر دو گروه پاسخ‌دهنده، کمترین تأثیر را بر بعد کالبدی-فضایی هویت داشته‌اند. این مسأله بیانگر آن است که درک و تجربه شهروندان از فضاهای عمومی، بیش از هر چیز متأثر از مؤلفه‌های اجتماعی، فرهنگی و ادراکی است. از سوی دیگر، شهروندان بیشترین تأکید را بر بعد ادراکی هویت (شامل مؤلفه‌هایی مانند خاطره‌انگیزی، ارزش ذهنی و حس تعلق) داشته‌اند، درحالی‌که از منظر مسؤولان، بعد اجتماعی-فرهنگی (شامل امنیت، تعاملات اجتماعی، و رویدادهای فرهنگی-هنری) اهمیت بیشتری داشته است.

تاریخ دریافت:

۱۱ خرداد ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش:

۲۴ مهر ۱۴۰۴

تاریخ انتشار:

۳۰ دی ۱۴۰۴

کلیدواژه‌ها:

شهرسازی شهروندگرا، هویت فضاهای عمومی، معادلات ساختاری، منطقه ۱۲ تهران

* نویسنده مسئول: بهناز امین زاده

ایمیل: bgohar@ut.ac.ir

آدرس: استاد، گروه شهرسازی، دانشکده‌گان هنرهای زیبا،

تلفن: ۰۹۱۲۲۰۳۰۹۹۴

دانشگاه تهران، تهران، ایران.

این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اولبا عنوان تبیین نقش شهرسازی شهروندگرا در هویت بخشی به فضاهای شهری مطالعه موردی منطقه ۱۲ شهر تهران، با راهنمایی نویسنده دوم در پردیس بین‌المللی کیش دانشگاه تهران است.

۱ مقدمه

شهرسازی شهروندگرا^۱ یکی از رویکردهای نوین در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری است که بر ارتقاء نقش و جایگاه شهروندان در فرآیندهای تصمیم‌گیری، طراحی و اداره شهر تأکید دارد. این رویکرد را می‌توان از دو بُعد اصلی «حکومتی-محلی» و «شهروندی» تحلیل کرد. از منظر حکومتی-محلی، شاخص‌هایی مانند پاسخ‌گویی و شفافیت در فرآیندهای اجرایی (Rocco & Van Ballegooijen, 2019)، رهبری مشارکتی (Bussu & Bartels, 2014) و خودگردانی محلی (Mackowska, 2018) به‌عنوان عناصر کلیدی مطرح می‌شوند. در بُعد شهروندی نیز، عواملی مانند مشارکت فعال ساکنان (Kamacı, 2014)، ارتقاء آگاهی و آموزش شهروندی و تضمین دسترسی به اطلاعات نقش محوری دارند.

رابطه بین شهرسازی شهروندگرا و هویت فضاهای عمومی پیچیده و چند لایه است؛ زیرا فضاهای عمومی نه تنها بی‌طرف نیستند، بلکه می‌توانند به شدت تحت تأثیر روابط قدرت و معانی متعارض قرار گیرند (Cheshmehzangi, 2012). این فضاها از طریق تجربه زیسته، خاطرات جمعی، نمادهای فرهنگی و ارزش‌های اجتماعی واجد هویت می‌شوند. با این حال، رشد سریع و بی‌برنامه شهرها، اولویت‌بخشی به منافع اقتصادی و رویکردهای سودمحور در طراحی شهری منجر به ازدست‌رفتن هویت این فضاها می‌گردد. ضعف در برنامه‌ریزی و مدیریت، نیز تقویت‌کننده مسأله فوق است که باعث می‌گردد فضاها به عرصه‌هایی بی‌روح تبدیل شوند و لزوم مطالعه آن را دوچندان می‌کند. به‌طور مثال حیدری^۲ و همکاران به بازآفرینی فضاهای عمومی در جهت ارتقاء هویت این فضاها از طریق نقش امنیت، حس تعلق، تعاملات اجتماعی اشاره کردند (حیدری، ۲۰۲۲). سبحانی و همکاران نیز

مهم‌ترین شاخص‌های اثرگذار بر هویت فضاهای شهری را تعاملات اجتماعی، خوانایی و معنا و ارزش ذهنی دانستند (سبحانی^۳ و همکاران، ۲۰۱۹). عارفی^۴ (۱۹۹۹) بیان می‌کند فضاهای عمومی فعال، با ایجاد بستری مناسب برای گفت‌وگو و تعامل اجتماعی، می‌توانند در بازآفرینی حس مکان و تقویت هویت فضاهای شهری نقش‌آفرین باشند. با وجود این، مطالعه او همه شاخص‌های شهرسازی شهروندگرا را در بر نگرفته و صرفاً بر چند مؤلفه متمرکز شده است. در پژوهشی مشابه، ریجال^۵ (۲۰۲۳) مشارکت شهروندان را به‌عنوان اصل بنیادین شهرسازی شهروندگرا معرفی کرده است. همچنین آن را عاملی برای تقویت هویت مشترک جامعه دانسته است. اما در این مطالعه، هویت فضاهای عمومی به‌طور خاص مورد توجه قرار نگرفته و تمرکز بر هویت در مقیاس کلان بوده است. همچنین، دوانترا^۶ (۲۰۲۳) نشان داد آموزش شهروندی، هنگامی که متناسب با مکان و محیط‌های آشنا طراحی شود، موجب افزایش حس تعلق و در نتیجه ارتقاء هویت مکان در میان دانش‌آموزان می‌گردد. با این حال، این پژوهش نیز صرفاً بر یک گروه جمعیتی خاص متمرکز بوده و تنها شاخص آموزش را بررسی کرده است.

مطالعات انجام‌شده در ایران نیز عموماً هر یک از دو مفهوم شهرسازی شهروندگرا یا هویت فضاهای عمومی را به‌صورت مجزا بررسی کرده‌اند و کم‌تر به ارتباط میان این دو پرداخته‌اند. به‌عنوان نمونه، کریم‌زاده^۷ و همکاران در پژوهشی پیرامون «بررسی طرح‌های توسعه شهری از منظر رویکردهای دموکراتیک» با مطالعه موردی شهر مهاباد نشان دادند که نظام برنامه‌ریزی شهری ایران هم‌سویی محدودی با معیارها و هنجارهای دموکراتیک دارد و مشارکت مؤثر شهروندان در این فرآیندها بسیار محدود است (کریم‌زاده و همکاران، ۲۰۱۹). مقدس^۸ و همکاران نیز با رویکرد جامعه‌شناختی، نقش

⁵ Rijal

⁶ Dewantara

⁷ Karimzadeh

⁸ Moghadas

¹ Citizen-oriented Urban Planning

² Heydari

³ Sobhani

⁴ Arefi



می‌توانند بر موفقیت شهرسازی شهروندگرا تأثیر بگذارند که در ادامه بدان اشاره می‌گردد:

بوسر^۳ در مطالعات خود اشاره می‌کند، پاسخ-گویی و شفافیت (مسئولیت‌پذیری) در شهرسازی شهروندگرا بسیار حائز اهمیت می‌باشد. او نشان می‌دهد که مسئولیت‌پذیری می‌تواند به صورت استراتژیک برای دستیابی به سیاست‌ها و اهداف سیاسی مختلف به کار گرفته شود. بدین ترتیب رویکرد فراگیر و مشارکتی برای پاسخ‌گویی دموکراتیک برای حکمرانی شهری مؤثر ضروری است (بوسر، ۲۰۱۴). نهادهای رسمی نیز لازم است به مطالبات شهروندان پاسخ دهند و به آن‌ها اجازه دهند حقوق خود را مطالبه کنند (Rocco & Van Ballegooijen, 2019). نقش رهبری مشارکتی همچنین اهمیت این موضوع عامل مهمی در شهرسازی شهروندگراست؛ زیرا سبب تقویت همکاری میان ذی‌نفعان محلی در چارچوب حکمرانی شهری می‌شود (Bussu & Bartels, 2014). ساومدی^۴ در مطالعاتش نشان می‌دهند که چگونه همکاری دولت تسهیل‌گر با نهادهای اجتماعی توانمند و کارآمد منجر به موفقیت و اجرای پایدار پروژه فقر شهری در چیربون (واقع در اندونزی) شده است (ساومدی، ۲۰۰۵). بسیاری از مطالعات بر اهمیت موضوع آگاهی و آموزش شهروندی^۵ در شهرسازی شهروندگرا تأکید دارند (Kobiernacka, 2015). به‌طورکلی، آموزش مدنی به پرورش دانش، مهارت‌ها و نگرش‌های ضروری در میان شهروندان می‌انجامد و از طریق تقویت همکاری میان نهادهای شهری و شهروندان در حوزه مدیریت و تحلیل داده‌ها، به ارتقاء اعتماد عمومی و افزایش شفافیت در فرآیندهای حکمرانی شهری کمک می‌کند.

جامعه مدنی را در تثبیت دموکراسی تبیین کرده و بر اهمیت آن در کاهش تنش‌های اجتماعی و تقویت فرآیندهای مردم‌سالارانه تأکید کرده‌اند (مقدس و همکاران، ۲۰۱۲). در پژوهشی دیگر، فاضلی و کلانتری^۱ با بررسی ارزش‌های دموکراتیک در میان سه نسل در شهر ساری، به تغییرات و همگرایی نسبی این ارزش‌ها در گذر زمان اشاره کرده‌اند (فاضلی و کلانتری، ۲۰۱۲). همچنین، کریم‌زاده و داودپور^۲ با تمرکز بر «رویکردهای دموکراتیک در برنامه‌ریزی شهری» نظریه برنامه‌ریزی آگونیستی را به‌عنوان رویکردی مردم‌نهاد و هم‌سو با الگوی ایرانی-اسلامی معرفی کرده‌اند (کریم‌زاده و داودپور، ۲۰۱۷).

مطالعات موجود یا صرفاً بر یک یا چند شاخص محدود شهرسازی شهروندگرا (مانند مشارکت یا آموزش) متمرکز بوده‌اند، یا هویت مکان را در مقیاس کلان و بدون توجه به ویژگی‌های خاص فضاهای عمومی بررسی کرده‌اند. هیچ پژوهشی تاکنون به ارزیابی هم‌زمان ابعاد حکومتی-محلی و شهروندی شهرسازی شهروندگرا و سنجش اثر آن‌ها بر ابعاد کالبدی-فضایی، اجتماعی-فرهنگی و ادراکی هویت فضاهای عمومی در بستر بافت‌های تاریخی ایران نپرداخته است. پژوهش حاضر با تمرکز بر منطقه ۱۲ تهران و بهره‌گیری از رویکردی تلفیقی، این خلأ را پر کرده و مدلی جامع برای تحلیل ارتباط این دو حوزه ارائه می‌دهد که می‌تواند مبنای تدوین سیاست‌ها و مداخلات بهبود کیفیت فضاهای عمومی باشد.

۲ مبانی نظری

۲٫۱ عوامل مؤثر بر شهرسازی شهروندگرا

شهرسازی شهروندگرا به‌عنوان رویکردی نوین در برنامه‌ریزی شهری است که عوامل متعددی

شهری (مانند شهرداری مناطق، خانه‌های فرهنگ و مراکز آموزش محله) برای ارتقاء شناخت شهروندان از حقوق، مسئولیت‌ها و فرآیندهای تصمیم‌گیری شهری انجام می‌شود. این اقدامات شامل کارگاه‌های آموزشی، برنامه‌های آگاهی‌بخشی عمومی، آموزش دیجیتال و اطلاع‌رسانی شفاف درباره پروژه‌ها و سیاست‌های شهری است.

¹ Fazel & Kalantari

² Karimzadeh & Davoudpour

³ Buser

⁴ Sumadi

⁵ در این پژوهش، «آگاهی و آموزش شهروندی» در بافت تهران به معنای مجموعه اقداماتی است که توسط نهادهای محلی و

شهری که بر اساس مقیاس انسانی طراحی می‌شوند، موجب تقویت روابط اجتماعی و ارتقای رفاه فردی می‌گردند. مطالعات نشان می‌دهد شهرهایی که بر پیاده‌مداری، توسعه‌های چندمنظوره و فضاهای عمومی در دسترس تأکید دارند، از پویایی اجتماعی بیشتری برخوردارند؛ زیرا این ویژگی‌ها تعاملات اجتماعی را افزایش داده و پیوندهای اجتماعی را تقویت می‌کنند و در نتیجه به تقویت هویت فضاهای عمومی و ایجاد محیط‌های انسانی‌تر کمک می‌نمایند (Aeroshana, 2011). در کنار این، عناصر شاخص و نمادین نیز در تقویت هویت فضاهای عمومی و شکل‌گیری تصویر ذهنی از شهرهای تاریخی نقش اساسی دارند (Hussain & Ujang, 2018).

تأثیر تعاملات اجتماعی بر هویت فضاهای عمومی یکی از موضوعات کلیدی در معماری و طراحی شهری است. هویت این فضاها از تعاملات پویا میان افراد، فضا و فعالیت‌ها شکل می‌گیرد که می‌تواند به تنوع فعالیت‌ها، افزایش تعاملات اجتماعی و تقویت حس تعلق به مکان منجر شود (Cheng, 2010). این موضوع در شهرسازی شهروندگرا اهمیت ویژه‌ای دارد؛ زیرا این رویکرد بر فراگیری، برابری و مشارکت در فرآیندهای تولید و مدیریت فضاهای شهری تأکید دارد و از طریق ترویج ارزش‌هایی مانند تنوع اجتماعی، دسترسی‌پذیری و افتخار مدنی، به تقویت هویت فضاهای عمومی کمک می‌کند (Cheshmehzangi, 2012). در این چارچوب، فضاهای عمومی به‌عنوان بسترهای مدنی و سیاسی نیز مطرح می‌شوند که امکان بیان هویت‌ها و تفاوت‌ها را فراهم می‌کنند (Qian, 2014). طراحی مناسب این فضاها می‌تواند تعاملات اجتماعی را تسهیل کرده و زمینه‌برگزاری رویدادهای فرهنگی را فراهم سازد؛ رویدادهایی که به خلق تصاویر متمایز از مکان و تقویت حس تعلق عمومی کمک می‌کنند (Azuma, 2017). مطالعات نشان می‌دهد نبود ارتباط مثبت میان افراد و مکان می‌تواند به کاهش

این فرآیندهای محلی باعث تقویت حس مالکیت و کارایی در میان شهروندان می‌شوند. همچنین هویت و انسجام اجتماعی جامعه را تقویت کرده و امکان ارائه خدمات مؤثر را فراهم می‌کند که در نهایت به نتایج بهتر و بهبود کلی کیفیت زندگی منجر می‌شود (Mackowska, 2018).

از دیگر عوامل مهم و تأثیرگذار بر شهرسازی شهروندگرا مشارکت فعال شهروندان است. رابطه بین مقامات محلی و شهروندان یکی از شاخص‌های کلیدی توانایی یک جامعه در حل مسائل است. بونیللا^۱ نیز بر این باور است مشارکت شهروندان برای حفظ توسعه شهری در بلندمدت ضروری است (2007). کاماسی^۲ نیز در مطالعاتش از منظر تاریخی به بررسی تغییرات نقش، جایگاه و معنی مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی شهری می‌پردازد و اهمیت مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی شهری و سیاست‌گذاری را مورد تأکید قرار می‌دهد (کاماسی، ۲۰۱۴).

۲٫۲ عوامل مؤثر بر هویت فضاهای عمومی

فضاهای عمومی نقش مهمی در شکل‌دهی به ابعاد اجتماعی، فرهنگی و روان‌شناختی زندگی شهری دارند و بستر تعامل، شکل‌گیری هویت و تقویت حس تعلق اجتماعی محسوب می‌شوند. هویت این فضاها حاصل تعامل عوامل فیزیکی، اجتماعی و فرهنگی است. در این میان، «خوانایی» به‌عنوان توانایی درک و سازمان‌دهی فضایی محیط شهری، با تسهیل فهم فضا در مقیاس‌های مختلف، در شکل‌گیری هویت فردی و جمعی نقش دارد (Vaitkevičiūtė, 2019; Cheshmehzangi, 2012). خوانایی از طریق افزایش درک کاربران از فرصت‌ها و موقعیت‌های مکانی، به ارتقاء هویت فضاهای عمومی کمک می‌کند (Dezfouli et al., 2023).

یکی دیگر از عوامل مؤثر بر هویت فضاهای شهری، توجه به مقیاس انسانی است. فضاهای

² Kamaci

¹ Bonilla



تا کنون مطالعات محدودی به تأثیر عوامل شهرسازی شهروندگرا بر هویت فضاهای عمومی پرداخته‌اند و اغلب تنها برخی ابعاد این ارتباط را بررسی کرده‌اند. برای مثال، لاو و اسمیت^۴ نشان داده‌اند که فضاهای عمومی می‌توانند بستری برای شکل‌گیری هویت جمعی باشند (لاو و اسمیت، ۲۰۰۶). همچنین، پژوهشی دیگر بیان می‌کند که فضاهای عمومی فعال از طریق تقویت تعاملات اجتماعی به بازسازی حس مکان و هویت شهری کمک می‌کنند (Arefi, 1999). در مطالعه‌ای دیگر نیز مشارکت جامعه در برنامه‌ریزی و مدیریت عمومی، عاملی مؤثر در تقویت هویت مشترک و انسجام اجتماعی معرفی شده است (Rijal, 2023).

بر اساس دیدگاه مانزو و پرکینز^۵ (۲۰۰۶)، مشارکت اجتماعی علاوه بر بهبود فرآیندهای برنامه‌ریزی، حس تعلق و هویت مکانی را نیز تقویت می‌کند. همچنین، عرفانی^۶ (۲۰۲۰) نشان داد که مشارکت مستقیم ساکنان در تصمیم‌گیری‌های فضایی، در بازتولید حس مکان و هویت جمعی نقش مهمی دارد. در پژوهشی دیگر نیز بیان شده است که طراحی مردم‌محور فضاهای عمومی با تقویت تعاملات اجتماعی و مشارکت جمعی، به ارتقای هویت فضاهای عمومی کمک می‌کند. افزون بر این، سینت (۱۹۹۹) تأکید می‌کند که فضاهای عمومی شهروندگرا از طریق فراهم کردن فرصت‌های مشارکت و تعامل اجتماعی، می‌توانند هویت جمعی و تعلق مکانی را تقویت کنند (Sennett, 1999). این یافته‌ها همسو با اصول شهرسازی شهروندگرا، بر نقش طراحی مشارکتی در تقویت هویت فضاهای عمومی تأکید دارند.

همگی بر این نکته تأکید دارند که مشارکت، تعامل اجتماعی و گفت‌وگو در فضاهای عمومی می‌تواند حس مکان و هویت فضاهای شهری را تقویت کند؛ مؤلفه‌هایی که از ارکان اصلی شهرسازی

شادی و حس تعلق منجر شود، در حالی که رویدادهای اجتماعی و جشن‌ها نقش مهمی در تقویت این پیوند دارند. در همین راستا، تأکید شده است که احساس تعلق به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اساسی هویت فضاهای عمومی، نقشی حیاتی در طراحی شهری دارد (Cheshmehzangi, 2012)، و پژوهش‌های دیگر نیز بر اهمیت آن در ارتقای هویت فضاهای عمومی و شهرهای جدید تأکید کرده‌اند (حیدری و همکاران، ۲۰۲۲). هویت فضای عمومی از ارتباط آن با حوزه‌های خصوصی و عمومی و تعاملات فرهنگی که در آن رخ می‌دهد شکل می‌گیرد (Varghese, 2019).

از دیگر عوامل مؤثر بر هویت فضاهای عمومی توجه به امنیت این فضاها است. معنا و ارزش ذهنی از دیگر عوامل مؤثر بر هویت فضاهای عمومی است. به‌طوری‌که چشمه‌زنگی^۱ بیان می‌کند هویت فضای عمومی علاوه بر ویژگی‌های فیزیکی آن به‌واسطه معانی که مردم به آن نسبت می‌دهند شکل می‌گیرد. از آنجایی‌که فضاهای عمومی تحت تأثیر تنظیمات اجتماعی و روابط قدرت قرار دارد و صحنه‌ای برای سیاست‌های معاصر و آرشویی تاریخی که دوره‌های زمانی مختلف، ساکنان، بناهای یادبود و رویدادهای گوناگون را در بر می‌گیرد، می‌توان گفت‌خاطر انگیزی نقش بسیار مهمی در هویت این گونه فضاها دارد (Calenda, 2018).

دیدگاه‌های متعددی در شهرسازی شهروندگرا بر مشارکت، آگاهی شهروندان، دسترسی به فضاهای عمومی و پاسخ‌گویی تأکید دارند. برای نمونه، هانری لفور^۲ در کتاب «تولید فضا» فضای شهری را محصولی اجتماعی دانسته و بر نقش فضاهای عمومی در گفت‌وگو و کنش جمعی تأکید می‌کند (لفور، ۱۹۹۱). همچنین هابرماس^۳ بر ضرورت ایجاد فضای عمومی دموکراتیک برای مشارکت همگانی تأکید دارد (هابرس ماس، ۱۹۸۹).

⁴ Low & Smith

⁵ Manzo & Perkins

⁶ Erfani

¹ Cheshmehzangi

² Lefebvre

³ Habermas

خودگردانی محلی و فرآیندهای مشارکتی، فضاها را به سمت مقیاس انسانی‌تر و حفظ عناصر شاخص محلی سوق می‌دهد (Yang et al., 2022).

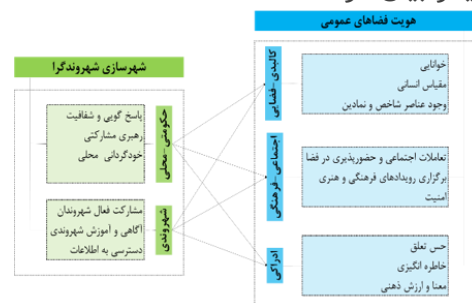
در مرور ادبیات موجود مشخص شد که اغلب مطالعات به‌طور مستقیم به بررسی رابطه میان شهرسازی شهروندگرا و هویت فضاهای عمومی نپرداخته‌اند. با این حال، بسیاری از پژوهش‌ها به تأثیر برخی از ابعاد و شاخص‌های شهرسازی شهروندگرا، از جمله مشارکت فعال شهروندان، آگاهی و آموزش شهروندی، شفافیت تصمیم‌گیری و پاسخ‌گویی نهادهای مدیریت شهری، بر فرآیند شکل‌گیری هویت فضاهای عمومی اشاره کرده‌اند (Manzo & Perkins, 2006; Erfani, 2020; Zhu, 2023; Sennett, 1999).

با توجه به توضیحات ارائه‌شده، می‌توان گفت شهرسازی شهروندگرا در دو بعد حکومتی-محلی (شامل پاسخ‌گویی و شفافیت، رهبری مشارکتی و خودگردانی محلی) و شهروندی (شامل مشارکت فعال شهروندان، آگاهی و آموزش شهروندی و دسترسی به اطلاعات) بر هویت فضاهای عمومی در سه بعد کالبدی-فضایی (شامل خوانایی، مقیاس انسانی و وجود عناصر شاخص و نمادین)، اجتماعی-فرهنگی (شامل تعاملات اجتماعی و حضورپذیری در فضا، برگزاری رویدادهای فرهنگی و هنری و امنیت) و ادراکی (شامل حس تعلق، خاصه‌انگیزی و معنا و ارزش ذهنی) تأثیرگذار است که در نهایت منجر به کیفیت بالای زندگی و رفاه ساکنین می‌شود (شکل ۱).

شهروندگرا هستند. همچنین، پژوهش‌ها نشان داده‌اند که افزایش انسجام اجتماعی و دسترسی برابر به فرصت‌ها موجب تقویت هویت‌مندی فضاها می‌شود (Mesquita-Mendes, 2025) و مشارکت مدنی شهروندان نیز احساس تعلق و همبستگی با فضا را افزایش می‌دهد (Verba et al., 1995).

آگاهی سیاسی و آموزش شهروندی نقش مهمی در شکل‌گیری هویت سیاسی و مشارکت فعال شهروندان دارند. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که آموزش شهروندی، به‌ویژه در محیط‌های آشنا، می‌تواند حس تعلق و هویت مکان را تقویت کند (Mulyana, 2024; Dewantara, 2023).

همچنین، مشارکت شهروندان در ارزیابی فضاهای عمومی می‌تواند به بهبود خوانایی فضایی، وضوح مسیرها و کاهش موانع بصری منجر شود (Scorza et al., 2021). در مطالعه‌ای دیگر نیز بیان شد که مشارکت شهروندان در ارائه داده‌های جغرافیایی، شناخت دقیق‌تر مشکلات بصری و فضایی را ممکن ساخته و زمینه ارتقای خوانایی و هویت فضاهای عمومی را فراهم می‌کند (Vahidnia, 2023). افزون بر این، آموزش و آگاه‌سازی شهروندان می‌تواند مشارکت مؤثرتر آنان را در بهبود خوانایی فضا افزایش دهد. علاوه بر این، برخی مطالعات به تأثیر شهرسازی شهروندگرا بر ابعاد کالبدی-فضایی فضاهای عمومی اشاره کرده‌اند. برای مثال، پژوهشی در سه شهر آمریکا نشان داد که حکمرانی مشارکتی، فضاهای عمومی را قابل‌دسترس‌تر، متناسب‌تر با نیازهای مردم و در نتیجه خواناتر می‌سازد (Love & Kok, 2021). همچنین، مطالعه‌ای دیگر بیان کرد که



شکل ۱. چارچوب مفهومی پژوهش



۳ روش تحقیق

مدل‌سازی معادلات ساختاری جهت آزمون روابط میان متغیرهای پنهان استفاده شده است.

این پژوهش از نوع کاربردی بوده و با توجه به فرضیات از پیش تعریف شده (جدول ۱)، از روش

جدول ۱. فرضیه‌های پژوهش

فرضیه اول	شاخص‌های حکومتی-محلی شهرسازی شهروندگرا تأثیر معناداری بر بعد کالبدی-فضایی هویت فضاهای عمومی بافت تاریخی منطقه ۱۲ تهران دارد.
فرضیه دوم	شاخص‌های حکومتی-محلی شهرسازی شهروندگرا تأثیر معناداری بر ویژگی‌های اجتماعی-فرهنگی فضاهای عمومی بافت تاریخی منطقه ۱۲ تهران دارد.
فرضیه سوم	شاخص‌های حکومتی-محلی شهرسازی شهروندگرا تأثیر معناداری بر بعد ادراکی هویت فضاهای عمومی بافت تاریخی منطقه ۱۲ تهران دارد.
فرضیه چهارم	شاخص‌های شهروندی شهرسازی شهروندگرا تأثیر معناداری بر بعد کالبدی-فضایی هویت فضاهای عمومی بافت تاریخی منطقه ۱۲ تهران دارد.
فرضیه پنجم	شاخص‌های شهروندی شهرسازی شهروندگرا تأثیر معناداری بر بعد اجتماعی-فرهنگی هویت فضاهای عمومی بافت تاریخی منطقه ۱۲ تهران دارد.
فرضیه ششم	شاخص‌های شهروندی شهرسازی شهروندگرا تأثیر معناداری بر بعد ادراکی هویت فضاهای عمومی بافت تاریخی منطقه ۱۲ تهران دارد.

مقالات پیشین در این زمینه انتخاب و در جدول ۲ ارائه شده‌اند. شاخص‌های انتخاب شده شامل معیارهایی برای سنجش ابعاد مختلف متغیرهای مذکور می‌باشند که از مطالعات پیشین استخراج شده‌اند.

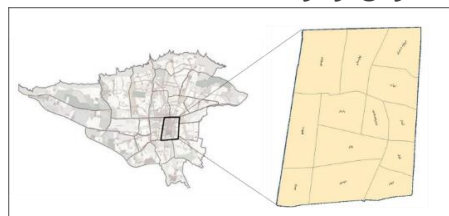
برای اجرای مدل‌های ساختاری در این پژوهش، از نرم‌افزار Smart PLS بهره گرفته شده است. شاخص‌های پژوهش که شامل ابعاد مختلف متغیرهای حکومتی-محلی (GL)، شهروندی (C)، کالبدی-فضایی (PS)، اجتماعی-فرهنگی (SC) و ادراکی (PE) می‌باشد، مطابق با مطالعات نظری و

جدول ۲. معرفی متغیرهای پنهان و آشکار پژوهش

منبع	متغیر آشکار	متغیر پنهان	نوع متغیر	بعد
Buser, 2014; Rocco & Van Ballegooijen, 2019; خمجانی و همکاران، ۱۴۰۱؛ عیوضلو و رضویان، ۱۳۹۷، مشکینی و همکاران، ۱۳۹۳	پاسخ‌گویی و شفافیت GL1	حکومتی-محلی GL	مستقل	شهرسازی شهروندگرا
Sumadi, 2004; Bussu & Bartels, 2014	رهبری مشارکتی GL2			
Frey & Stutzer, 2004; Boonstra & Boelens, 2011; Mackowska, 2018; Rocco & Van Ballegooijen, 2019	خودگردانی محلی GL3			
Kamacı, 2014; محمدزاده و همکاران، ۱۳۹۸؛ همکاران، ۱۴۰۰	مشارکت فعال شهروندان C1	شهروندی C		
Kobiernacka, 2015; زیاری و همکاران، ۱۳؛ همکاران، ۱۳۹۱، محمدزاده و همکاران، ۱۴۰۰؛ حبیب‌پور گتایی، ۱۴۰۱	آگاهی و آموزش شهروندی C2			

Musa et al., 2015; خمجانی و همکاران، ۱۴۰۱؛ مشکینی و همکاران، ۱۳۹۳؛ محمد زاده و همکاران، ۱۴۰۰	دسترسی به اطلاعات C3			
Vaitkevičiūtė, 2019; Cheshmehzangi, 2012; امیری و همکاران، ۱۴۰۱؛ سبحانی و همکاران، ۱۳۹۸	خوانایی PS1	کالبدی-فضایی PS	وابسته	هویت فضاهای عمومی
Aeroshana, 2011	مقیاس انسانی PS2			
Hussain & Ujang, 2018	وجود عناصر شاخص و نمادین PS3			
Cheng, 2010; Cheshmehzangi, 2012; Qian, 2014; سبحانی و همکاران، ۱۳۹۸	تعاملات اجتماعی و حضورپذیری در فضا SC1	اجتماعی-فرهنگی SC		
Azuma, 2017	برگزاری رویدادهای فرهنگی و هنری SC2			
Svensdotter, & Guaralda, 2018	امنیت SC3			
Cheshmehzangi, 2012; Varghese, 2019; حیدری و همکاران، ۱۴۰۱؛ محمدی و رفیعی بالان، ۱۴۰۰	حس تعلق PE1	ادراکی PE		
Calenda, 2018	خاطره‌انگیزی PE2			
Qian, 2014; Cheshmehzangi, 2012; سبحانی و همکاران، ۱۳۹۸	معنا و ارزش ذهنی PE3			

شرق به خیابان ۱۷ شهریور و اتوبان شهید محلاتی محدود می‌شود. قدمت سکونتگاهی آن به دوره صفویه بازمی‌گردد و دوره قاجاریه این منطقه از شهر تهران به‌عنوان مرکز دارالخلافه برگزیده می‌شود. این منطقه شامل ۱۳ محله تاریخی به نام‌های امام‌زاده یحیی، دروازه شمیران، ایران، آبشار، بازار، قیام، کوثر، هرندی، پامنار، بهارستان، فردوسی، سنگلج و تختی است (شکل ۲).



شکل ۲. محدوده مورد مطالعه

نمونه‌گیری مدیران و مسؤولین: برای این گروه از نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد تا افرادی انتخاب

۳٫۱ نمونه موردی و جامعه آماری

بافت تاریخی منطقه ۱۲ تهران به‌عنوان نمونه مورد مطالعه، جهت بررسی تأثیر متغیرهای شهرسازی شهروندگرا بر هویت فضاهای عمومی انتخاب شده است. این منطقه در مرکز تهران و دارای سابقه تاریخی است. منطقه ۱۲ از شمال به خیابان انقلاب، از غرب به خیابان حافظ و خیابان وحدت اسلامی و از جنوب به خیابان شوش و از

در این پژوهش از نمونه‌گیری ترکیبی برای تأمین نمایندگی مدیران و ساکنان استفاده شد.



جمعیت هر محله از آمارنامه شهر تهران (۱۴۰۲) استخراج شد و سپس حجم نمونه کل با فرمول کوکران ۳۸۴ نفر به دست آمد. در ادامه، سهم هر محله متناسب با جمعیت آن محاسبه و نمونه‌ها به صورت تصادفی از فهرست ساکنان انتخاب شدند (جدول ۳). این رویکرد امکان نمایندگی هم‌زمان مدیران کلیدی و ساکنان محلات را فراهم کرده و دقت و قابلیت تعمیم نتایج پژوهش را افزایش می‌دهد.

جدول ۳. توزیع حجم نمونه شهروندان

ردیف	محله	جمعیت	درصد	حجم نمونه	ردیف	محله	جمعیت	درصد	حجم نمونه
۱	امام زاده یحیی	۱۱۳۱۸	۴,۶۹	۱۸	۸	هرندی	۲۴۴۷۹	۱۰,۱۶	۳۹
۲	دروازه شمیران	۳۳۶۳۷	۱۳,۹۶	۵۴	۹	پامنار	۲۰۴۹	۰,۸۵	۴
۳	ایران	۲۲۶۰۰	۹,۳۸	۳۶	۱۰	بهارستان	۱۵۱۲۸	۶,۲۷	۲۴
۴	آبشار	۲۴۱۸۶	۱۰,۰۳	۳۸	۱۱	فردوسی	۷۶۳۷	۳,۱۷	۱۲
۵	بازار	۴۲۷۳	۱,۷۷	۷	۱۲	سنگلج	۲۵۰۴۰	۱۰,۳۹	۴۰
۶	قیام	۱۹۳۵۵	۸,۰۳	۳۱	۱۳	تختی	۲۴۵۸۴	۱۰,۲۰	۳۹
۷	کوثر	۲۶۶۲۳	۱۱,۰۵	۴۲	جمعیت کل منطقه ۱۲ تهران		۲۴۰۹۰۹		

از شهروندان ساکنین منطقه ۱۲ تهران (مدل ۲) ران می‌شود. اطلاعات جمعیت-شناختی و وضعیت شغلی نمونه‌ها در جدول ۴ نشان داده شده است.

شوند که مستقیماً در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری در منطقه ۱۲ تهران نقش دارند. حجم نمونه حداقل ۳۰ نفر در نظر گرفته شد که بر اساس توصیه هیر و همکاران (۲۰۲۱) و معادل ۱۰ برابر بیشترین تعداد شاخص‌های هر متغیر مستقل تعیین گردید.

نمونه‌گیری ساکنان محلات: برای شهروندان از نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بندی‌شده استفاده شد. جامعه هدف به ۱۳ محله تقسیم و نمونه‌ها متناسب با جمعیت هر محله انتخاب شدند. ابتدا آمار

بنابراین مدل پژوهش یک بار توسط داده‌های تهیه شده از مسؤلین و مدیران در نرم-افزار اسمارت پی ال اس (مدل ۱) و یک بار توسط داده‌های تهیه‌شده

جدول ۴. اطلاعات جمعیت‌شناختی و وضعیت شغلی

گروه نمونه	جنسیت	تعداد	درصد	گروه سنی	تعداد	درصد	سطح تحصیلات	تعداد	درصد	وضعیت شغلی	تعداد	درصد
ساکنان =۳۸۴N	مرد	۲۰۹	۵۴,۴	-۲۰	۴۵	۱۱,۷	دیپلم	۶۹	۱۷,۹	کارمند	۱۰۰	۲۶
				۳۰	۱۳۵	۳۵,۲	فوق دیپلم	۸۲	۲۱,۳	مشاغل آزاد	۱۷۲	۴۴,۸
	زن	۱۷۵	۴۵,۶	-۴۱	۱۳۵	۳۵,۲	لیسانس	۱۴۰	۳۶,۵	بازنشسته	۶۱	۱۵,۹
				۵۰	۹۸	۲۵,۵	فوق بالاتر	۹۳	۲۴,۳	سایر	۵۱	۱۳,۳
مدیران و مسؤلین =۳۰N	مرد	۲۰	۶۶,۷	-۳۱	۷	۲۳,۳	لیسانس	۶	۲۰	شهرسازی	۱۹	۶۳,۳
				۴۰	۱۳	۴۳,۳	فوق لیسانس	۱۷	۵۶,۷	معماری	۶	۲۰
	زن	۱۰	۳۳,۳	-۵۰	۱۰	۳۳,۴	دکتری	۷	۲۳,۳	سایر حوزه‌های مرتبط	۵	۱۶,۷

به-دقت بررسی گردید. پس از اطمینان از کیفیت داده‌ها، جهت آزمون فرضیات پژوهش از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM) بهره گرفته شد.

پژوهش نشان می‌دهد که بارهای عاملی بین ۰٫۶ تا ۰٫۹ قرار دارند که این امر پذیرش و مناسبت شاخص‌های مورد استفاده در تبیین سازه‌های پژوهش را تأیید می‌کند (جدول ۵).

در گام نخست، برای ارزیابی صحت و قابلیت اطمینان ابزار، روایی و پایایی پرسش‌نامه از طریق شاخص‌هایی نظیر پایایی ترکیبی (CR)، میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE) و آلفای کرونباخ

۴ یافته‌ها و بحث

در پژوهش حاضر، بارهای عاملی از طریق محاسبه ضریب همبستگی شاخص‌های یک سازه با خود سازه استخراج شده‌اند؛ نتایج به‌دست‌آمده در این

جدول ۵. ضرایب بار عاملی، خروجی نرم‌افزار smart pls

شناسه	سازه	عنوان شاخص در مدل	ضرایب بار عاملی مسئولین مدل ۱	ضرایب بار عاملی شهروندان مدل ۲	شناسه	سازه	عنوان شاخص در مدل	ضرایب بار عاملی مسئولین مدل ۱	ضرایب بار عاملی شهروندان مدل ۲
GL	حکومتی- محلی	C1	.۷۹۳	.۷۲۳	C	شهروندی	GL1	.۶۲۷	.۹۷۲
		C2	.۸۵۴	.۷۰۲			GL2	.۸۷۳	.۷۰۵
		C3	.۷۲۶	.۸۹۶			GL3	.۶۱۰	.۸۶۱
PS	کالبدی- فضایی	PE1	.۷۰۹	.۷۳۱	PE	ادراکی	PS1	.۶۳۸	.۶۲۱
		PE2	.۸۳۹	.۷۹۶			PS2	.۷۳۹	.۷۵۲
		PE3	.۷۴۵	.۷۵۴			PS3	.۷۰۳	.۶۳۹
SC	اجتماعی- فرهنگی	SC3	.۸۶۳	.۸۳۶	SC	اجتماعی- فرهنگی	SC1	.۷۱۶	.۷۲۸
							SC2	.۵۶۹	.۶۳۷

باشد. نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد که تمامی شاخص‌ها در محدوده مطلوب قرار دارند و بنابراین، پایایی مدل تأیید می‌شود. شرط $CR > AVE$ نیز برقرار است (جدول ۴)، که بیانگر تأیید روایی همگرا در مدل است.

برای ارزیابی روایی و پایایی مدل، چهار شاخص شامل آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی، ضریب Rho_A و میانگین واریانس استخراج‌شده به‌عنوان شاخص پایایی همگرا مورد بررسی قرار گرفت. بر اساس هیر و همکاران (۲۰۲۱)، مقادیر آلفای کرونباخ، CR و Rho_A باید بیش از ۰٫۷ و مقدار AVE بیش از ۰٫۵

جدول ۶. نتایج آزمون‌های روایی و پایایی مدل

شناسه	متغیرهای مستقل و وابسته پژوهش	آلفای کرونباخ مدل ۱	آلفای کرونباخ مدل ۲	پایایی ترکیبی (CR) مدل ۱	پایایی ترکیبی (CR) مدل ۲	همبستگی اسپیرمن (RHO-A) مدل ۱	همبستگی اسپیرمن (RHO-A) مدل ۲	پایایی اشتراکی (AVE) مدل ۱	پایایی اشتراکی (AVE) مدل ۲
GL	حکومتی- محلی	۰٫۸۵	۰٫۸۸	۰٫۸۸	۰٫۸۸	۰٫۸۳	۰٫۸۵	۰٫۶۰	۰٫۶۲
C	شهروندی	۰٫۸۷	۰٫۹۰	۰٫۹۰	۰٫۹۰	۰٫۸۵	۰٫۸۷	۰٫۶۵	۰٫۶۷
PS	کالبدی- فضایی	۰٫۸۲	۰٫۸۶	۰٫۸۶	۰٫۸۶	۰٫۸۰	۰٫۸۲	۰٫۵۹	۰٫۶۰
SC	اجتماعی- فرهنگی	۰٫۸۴	۰٫۸۷	۰٫۸۷	۰٫۸۷	۰٫۸۲	۰٫۸۴	۰٫۶۱	۰٫۶۳
PE	ادراکی	۰٫۸۰	۰٫۸۳	۰٫۸۳	۰٫۸۳	۰٫۷۸	۰٫۸۰	۰٫۵۷	۰٫۵۹



۴٫۱ آزمون معناداری فرضیه‌ها

تأیید می‌شود که مقدار T-value خارج از بازه $\pm 1,96$ بوده و سطح معناداری کمتر از $0,05$ باشد (Hair et al., 2021). نتایج آزمون فرضیات در جدول ۷ ارائه شده است.

در این بخش، برای سنجش معناداری فرضیات پژوهش سه شاخص شامل ضریب مسیر، مقدار T-value و سطح معناداری مورد بررسی قرار گرفت. بر اساس معیارهای آماری، معناداری فرضیات زمانی

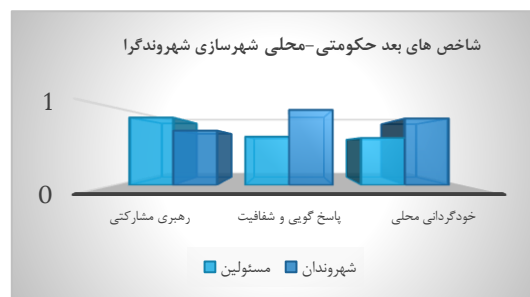
جدول ۷. نتایج آزمون فرضیه‌ها

مدل	فرضیه‌های تحقیق	ضریب مسیر (β)	T-value	Sig	نتیجه
مدل ۱ (مسئولین)	فرضیه اول	۰/۴۲۶	۷,۱۰۰	<۰,۰۰۱	پذیرش
	فرضیه دوم	۰/۵۶۲	۹,۳۶۷	<۰,۰۰۱	پذیرش
	فرضیه سوم	۰/۴۸۷	۸,۱۱۷	<۰,۰۰۱	پذیرش
	فرضیه چهارم	۰/۳۹۸	۶,۶۳۳	<۰,۰۰۱	پذیرش
	فرضیه پنجم	۰/۴۲۶	۷,۱۰۰	<۰,۰۰۱	پذیرش
	فرضیه ششم	۰/۴۰۲	۶,۷۰۰	<۰,۰۰۱	پذیرش
مدل ۲ (شهروندان)	فرضیه اول	۰/۵۰۲	۸,۳۶۷	<۰,۰۰۱	پذیرش
	فرضیه دوم	۰/۵۳۶	۸,۹۳۳	<۰,۰۰۱	پذیرش
	فرضیه سوم	۰/۴۶۵	۷,۷۵۰	<۰,۰۰۱	پذیرش
	فرضیه چهارم	۰/۴۱۹	۶,۹۸۳	<۰,۰۰۱	پذیرش
	فرضیه پنجم	۰/۴۵۹	۷,۶۵۰	<۰,۰۰۱	پذیرش
	فرضیه ششم	۰/۴۶۹	۷,۸۱۷	<۰,۰۰۱	پذیرش

توجه به اینکه این مقدار از $0,36$ فراتر رفته، نشان‌دهنده برآزش قوی مدل کلی است. مطابق با جدول ۳ شهرسازی شهروندگرا در بعد حکومتی-محلی با ۳ شاخص پاسخ‌گویی و شفافیت، رهبری مشارکتی و خودگردانی محلی تعریف می‌شود که بیشترین امتیاز از دید مسئولین به ترتیب رهبری مشارکتی (۰/۸۷۳)، پاسخ‌گویی و شفافیت (۰/۶۲۷) و خودگردانی محلی (۰/۶۱۰) و از دید شهروندان به ترتیب پاسخ-گویی و شفافیت (۰/۹۷۲)، خودگردانی محلی (۰/۸۶۱) و رهبری مشارکتی (۰/۷۰۵) است (شکل ۳).

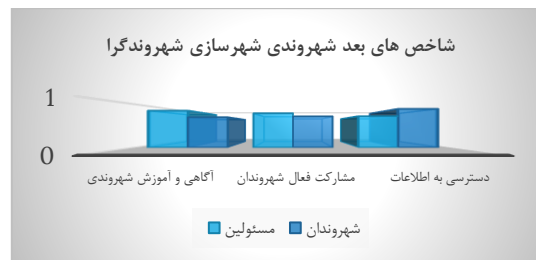
براساس نتایج آزمون معناداری فرضیه‌ها که در جدول ۴ نمایش داده شده است، تمامی فرضیه‌ها در سطح اطمینان ۹۹ درصد تأیید شده و از نظر آماری معنادار می‌باشند.

به منظور ارزیابی برآزش مدل که نشان‌دهنده میزان انطباق آن با جامعه آماری است و هر دو بخش مدل اندازه‌گیری (سوالات) و مدل ساختاری (متغیرها) را مورد بررسی قرار می‌دهد، از شاخص GOF استفاده می‌شود. وتزلس و همکاران (۲۰۰۹) سه سطح $0,01$ ، $0,25$ و $0,36$ را به ترتیب به‌عنوان برآزش ضعیف، متوسط و قوی معرفی کرده‌اند. براساس محاسبات انجام‌شده، مقدار GOF برابر با $0,596$ است که با



شکل ۳. نمودار مقایسه دیدگاه مردم و مسئولین در بعد حکومتی-محلی شهرسازی شهروندگرا

بر بعد شهروندی توسط سه شاخص مشارکت شهروندان فعال شهروندان، آگاهی و آموزش شهروندی و دسترسی به اطلاعات تعریف می‌گردد که مطابق با یافته‌های پژوهش بیشترین امتیاز از دید مسؤولین به ترتیب آگاهی و آموزش شهروندی (۰/۸۵۴)، مشارکت فعال شهروندان (۰/۷۹۳) و دسترسی به اطلاعات (۰/۷۲۶) و از دید شهروندان به ترتیب دسترسی به اطلاعات (۰/۸۹۶)، مشارکت فعال شهروندان (۰/۷۲۳) و آگاهی و آموزش شهروندی (۰/۷۰۲) است (شکل ۴).



شکل ۴. نمودار مقایسه دیدگاه مردم و مسؤولین در بعد شهروندی شهرداری شهروندگرا

سیاست‌گذاری و بهبود حکمرانی شهری قابل تبیین است؛ به‌گونه‌ای که آموزش و آگاهی شهروندی می‌تواند به افزایش شفافیت و پاسخ‌گویی در مدیریت شهری کمک کند (Healey, ۲۰۲۰).

همان‌طور که نشان داده شد، دسترسی به اطلاعات و آگاهی و آموزش شهروندی هر دو در تحقق شهرداری شهروندگرا و هویت‌بخشی به فضاهای عمومی نقش اساسی دارند. از این رو، تفاوت در اولویت‌بندی این دو مؤلفه را می‌توان چنین تبیین کرد: شهروندان با تکیه بر تجربه مستقیم از فرآیندهای شهری، بر دسترسی شفاف و کامل به اطلاعات تأکید دارند تا بتوانند مشارکت آگاهانه و مؤثری در تصمیم‌گیری‌ها داشته باشند؛ در حالی که مسؤولان در چارچوب نهادی و سیاست‌گذاری، آموزش و آگاهی شهروندی را ابزار اصلی توانمندسازی و ارتقای ظرفیت مشارکت می‌دانند. همچنین نتایج جدول ۵ حاکی از این است که فرضیه پنجم از متغیر شهروندی شهرداری

بدین ترتیب این یافته بسیاری از مطالعات را که بر اهمیت نقش هریک از این عوامل تأکید داشتند، تأیید می‌کند (Mackowska, 2018; Rocco & Van, 2015; Kobiernacka, 2015; Ballegooijen, 2019). با این حال، تفاوت در دیدگاه را می‌توان ناشی از دو عامل اصلی دانست. نخست آنکه شهروندان به دلیل تجربه زیسته مستقیم از مسائل محلی، بیش از مسؤولان بر کنترل محلی، خودگردانی و تصمیم‌گیری مستقیم تأکید دارند. مطابق جدول ۳ و شکل ۳ می‌توان گفت شهرداری شهروندگرا با تأکید

این تفاوت در اولویت‌بندی شاخص‌ها نشان‌دهنده شکاف میان انتظارات شهروندان و رویکردهای برنامه‌ریزی مسؤولان است. شهروندان به دلیل تجربه مستقیم از فرآیندهای شهری، بر دسترسی شفاف و کامل به اطلاعات تأکید بیشتری دارند؛ زیرا فقدان اطلاعات، مشارکت آنان را ناکارآمد و نامدین می‌سازد. در مطالعات مختلف نیز اهمیت دسترسی به اطلاعات مورد تأکید قرار گرفته است.

با توجه به توضیحات ارائه‌شده، از منظر روان‌شناختی، تأکید مسؤولان بر آگاهی و آموزش شهروندی ناشی از نقش این مؤلفه‌ها در ارتقای مشارکت مؤثر شهروندان در فرآیندهای شهری است. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که آموزش شهروندی می‌تواند به تقویت هویت اجتماعی، مسؤولیت‌پذیری و مشارکت فعال در تصمیم‌گیری‌های شهری منجر شود (زیاری^۱ و همکاران، ۲۰۱۲؛ حبیب‌پور گتایی^۲، ۲۰۲۲). از منظر نهادی نیز این تأکید در راستای تقویت ساختارهای

^۲ Habibpour Gatabi

^۱ Ziari



همچنین فرضیه‌های پژوهش مبنی بر تأثیر شهرسازی شهروندگرا بر ابعاد مختلف هویت فضاهای عمومی تأیید شد. نتایج نشان داد که شهروندان و مسؤولین در اصل تأثیرگذاری شاخص‌های حکومتی-محلی و شهروندی شهرسازی شهروندگرا بر بعد اجتماعی-فرهنگی هویت فضاهای عمومی بافت تاریخی منطقه ۱۲ تهران اتفاق نظر دارند، اما در اولویت‌بندی هر یک از شاخص‌ها، تفاوت معناداری وجود دارد. این تفاوت در اولویت‌بندی شاخص‌ها بازتاب‌دهنده شکاف موجود میان انتظارات شهروندان و رویکردهای برنامه‌ریزی مسؤولین است. براساس تجربه‌های زیسته و مواجهه مستقیم با چالش‌های محلی، نیاز بیشتری به کنترل محلی و تصمیم‌گیری فراتر از چارچوب‌های رسمی احساس می‌کنند؛ حال آنکه مسؤولین، با تمرکز بر هماهنگی بین‌بخشی و کارآمدسازی مدیریت شهری، بر نقش محوری رهبری مشارکتی در اجرای برنامه‌ها تأکید دارند.

با وجود شواهد مثبت درباره نقش شهرسازی شهروندگرا در تقویت هویت فضاهای عمومی، این پژوهش دارای محدودیت‌هایی است. تمرکز بر بافت تاریخی منطقه ۱۲ تهران، استفاده از نمونه‌گیری ترکیبی (با احتمال سوگیری در بخش مسئولان) و ماهیت مقطعی داده‌ها، تعمیم‌پذیری و تحلیل تغییرات زمانی را محدود می‌کند. در پژوهش‌های آینده پیشنهاد می‌شود دامنه جغرافیایی گسترش یابد، نمونه‌گیری در هر دو گروه تصادفی باشد و از رویکردهای طولی برای بررسی پویایی روابط استفاده شود. همچنین بهره‌گیری از فناوری‌های نوین مشارکت شهروندی، مانند پلتفرم‌های دیجیتال، اپلیکیشن‌های گزارش‌دهی شهری و ابزارهای واقعیت افزوده، می‌تواند در آینده مسیرهای نوینی برای ارتقاء تعامل شهروندان با فضاهای عمومی بگشاید.

شهروندگرا بیشترین ضریب مسیر را از نظر مسؤولین (۰/۴۲۶) و شهروندان (۰/۴۵۹) دارد. این ارتباط در مقیاس کلان بررسی شده است. این یافته نشان می‌دهد از نظر مسؤولین و مردم، وجود عواملی مانند مشارکت فعال شهروندان، آگاهی و آموزش شهروندی و دسترسی به اطلاعات می‌تواند منجر به ارتقاء امنیت، تعاملات اجتماعی و افزایش رویدادهای فرهنگی در فضاهای عمومی گردد که منجر به ارتقاء هویت این فضاها خواهد شد. از دید شهروندان، «دسترسی به اطلاعات» پیش‌شرط اصلی مشارکت معنادار و شکل‌گیری حس تعلق و مالکیت است، به‌ویژه در بافت‌های تاریخی که شفافیت تصمیم‌گیری اهمیت بیشتری دارد. در مقابل، مسئولان «مشارکت فعال شهروندان» را به دلیل نقش مستقیم آن در اجرای پروژه‌ها و افزایش کارآمدی و مشروعیت، در اولویت قرار می‌دهند؛ هرچند این نگاه بدون پشتوانه اطلاعاتی شفاف می‌تواند به مشاکت صوری منجر شود.

۵ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر شهرسازی شهروندگرا بر هویت فضاهای عمومی در بافت تاریخی منطقه ۱۲ تهران، نشان داده است که شهرسازی شهروندگرا می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر هویت فضاهای عمومی داشته باشد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که شاخص‌های حکومتی-محلی شهرسازی شهروندگرا، شامل پاسخ-گویی و شفافیت، رهبری مشارکتی و خودگردانی محلی، تأثیر معناداری بر هر سه بعد هویت فضاهای عمومی (کالبدی-فضایی، اجتماعی-فرهنگی و ادراکی) در بافت تاریخی منطقه ۱۲ تهران دارند. این نتایج تأییدکننده دیدگاه‌هایی است که بر نقش دولت و سیاست‌گذاری‌های محلی در مدیریت فضاهای عمومی و همچنین پاسخ-گویی و شفافیت آن‌ها تأکید دارند (Buser, 2014؛ خمجانی^۱ و همکاران، ۲۰۲۲؛ عیوضلو و رضویان^۲، ۲۰۱۸).

² Eyvazlu & Razavian

¹ Khamjani

منابع

- Aeroshana, P. D. A. (2011). Human scale as a linking factor between urban form and function: an analytical study with special reference to streets of Pettah central business area (Doctoral dissertation). <http://dl.lib.mrt.ac.lk/handle/123/334>
- Arefi, M. (1999). Non-place and placelessness as narratives of loss: Rethinking the notion of place. *Journal of urban design*, 4(2), 179-193.
- Azuma, E. M. (2017). Public spaces as part of discourse in cultural events Case study: Europolia. Brasil 2011. *Crossways Journal*, 1(2).
- Buser, M. (2014). Democratic accountability and metropolitan governance: The case of South Hampshire, UK. *Urban studies*, 51(11), 2336-2353. doi.org/10.1177/0042098013484531
- Bussu, S., & Bartels, K. P. (2014). Facilitative Leadership and the Challenge of Renewing Local Democracy in Italy. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38(6), 2256-2273. <https://doi.org/10.1111/1468-427.12070>
- Calenda. (2018, March 2). Public space democracy. Study days, International Study Group on Spatial Dimensions of Public Memory, EHESS-Nomis Foundation, Room Lombard - 96 Boulevard Raspail, Paris, France. <https://doi.org/10.58079/zrh>
- Cheng, K. F. (2011). *Social Interactions in Computer-mediated Public Spaces* (Doctoral dissertation, UC Berkeley). <https://escholarship.org/uc/item/6zz6d6dd>
- Cheshmehzangi, A. (2012). Identity and public realm. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 50, 307-317. doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.08.036
- Dewantara, J. A. (2023). From place attachment to sense of belonging: Promoting good citizenship through civic education. *Jurnal Civics: Media Kajian Kewarganegaraan*, 20(1), i-iv. <https://doi.org/10.21831/jc.v20i1.58843>
- Erfani, G. (2020). *Sense of place as an investigative method for the evaluation of participatory urban redevelopment: A case study in Tehran*. *Urban Research & Practice*, 13(2), 132-150. <https://doi.org/10.1080/17535069.2020.1735877>
- Eyvazlu, D. and Razavian, M. (2018). Metropolises Urban Management Assessment Based on Urban Good Governance Indexes; Case Study: Tehran Metropolis. *Geography and Development*, 16(52), 175-192. (In persian). doi: 10.22111/gdj.2018.4003
- Fazeli, M., & Kalantari, M. (2012). Democratic values of generations: A case study in the city of Sari. *Iranian Journal of Sociology*, 13(1-2), 84-108. (In Persian). <https://sid.ir/paper/476566/fa>
- Frey, B. S., & Stutzer, A. (2004, October). *The role of direct democracy and federalism in local power* (IEW Working Paper No. 209). Institute for Empirical Research in Economics. <https://doi.org/10.2139/ssrn.614361>
- Habermas, J. (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. MIT Press.
- Habibpour Gatabi, K. (2022). The Needs and Priorities of Citizenship Education among Citizens (An Empirical Study in the City of Karaj). *Journal of Iranian Social Development Studies*, Vol. 14, No. 4. (In Persian). [10.30495/jisds.2022.64221.11642](https://doi.org/10.30495/jisds.2022.64221.11642)



Heidary, R. Aboozar, V. and Doolatyaran, K. (2022). Assessment and evaluation of the project of cultural-social regeneration of public spaces with the approach of improving environmental quality and neighbourhood identity The case study: historical walkways of Kashan city. *Geographical Urban Planning Research (GUPR)*, 10(3), 143-170. (In Persian).

10.22059/jurbangeo.2022.339760.1667

Hussain, K. A. M., & Ujang, N. (2018). Identification of landmarks in the historic district of banda hilir, melaka, malaysia. *Asian Journal of Quality of Life*, 3(9), 99. [10.21834/ajqol.v3i9.81](https://doi.org/10.21834/ajqol.v3i9.81)

Kamacı, E. (2014). A novel discussion on urban planning practice: citizen participation. *ICONARP International Journal of Architecture and Planning*, 2(1), 1-19.

<https://hdl.handle.net/20.500.12395/3337>

Karimzadeh, D., Davoudpour, Z. and Khatibi, S. M. (2019). The Review of Urban Development Plans from the Perspective of Democratic Theories. *The Journal of Community Development (Rural-Urban)*, 11(2), 525-544. (In Persian).

<https://doi.org/10.22059/jrd.2019.76785>

Karimzadeh, D., & Davoudpour, Z. (2018). Democratic approaches in urban planning and the emergence of agnostic theory. *Urban Structure and Function Studies*, 5(16), 111-128. (In Persian).

<https://doi.org/10.22080/shahr.2018.2014>

Khomejani, S., Sarvar, R., Amirazodi, T., & Arbabi Sabzvari, A. (2022). Measuring and evaluating the indicators of good urban governance in Tehran metropolis. *Journal of Fundamental and Contemporary Views (JFCV)*, 3(3), 3. (In Persian).

<http://jvfc.ir/article-1-205-fa.html>

Kobiernacka, A. (2015). Urban movements as an expression of contemporary democracy. *Polish political science yearbook*, 44(1), 204-219. DOI:

10.15804/ppsy2015015

Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Oxford, UK: Blackwell.

Low, S. M., & Smith, N. (Eds.). (2006). *The politics of public space*. Routledge.

Love, H., & Kok, C. (2021). *Unpacking the "hybrid" model of stewarding public spaces*. Brookings Institution.

<https://www.brookings.edu/articles/unpacking-the-hybrid-model-of-stewarding-public-spaces/>

Maćkowska, K. (2018). The rule of decentralization equals to local self-government? General remarks on local democracy in the U.S. an introduction to new explorations. *Review of European and Comparative Law*, 33(2), 21-34.

<https://doi.org/10.31743/recl.4316>

Manzo, L. C., & Perkins, D. D. (2006). Finding common ground: The importance of place attachment to community participation and planning. *Journal of Planning Literature*, 20(4), 335-350.

<https://doi.org/10.1177/0885412205286160>

Meshkini, A., Pourmousavi, S. M., & Moazen, S. (2013). Evaluation of the neighborhood management model based on good urban governance indicators: A case study of Evin neighborhood, Tehran. *Motaleate Shahri*, 2(6), 31-42. (In Persian).

<https://sid.ir/paper/496232/fa>

Mesquita-Mendes, N. (2025). Designing for super diversity: Transcultural identity, participation and place. *MAJ - Malaysia Architectural Journal*, 7(3), 231-266.

<https://majournal.my/index.php/maj/article/view/318>

Moulay, A., Ujang, N., & Said, I. (2017). Legibility of neighborhood parks as a predictor for enhanced social interaction towards social sustainability. *Cities*, 61, 58-64.

<https://doi.org/10.1016/j.cities.2016.11.007>

Moghadas, Azam, Saei, A., & Ghaffari, M. (2014). Civil Society and Democratic Consolidation: A Theoretical Introduction. *Journal of Political Studies*, 6(23), 31-56. (In Persian).

<https://sid.ir/paper/161373/en>

Mohammadzadeh, A., Pourezzat, A., Rezayan Ghayehbashi, A. and Pirannejad, A. (2020). Imaginary of Citizen Participation with the Aim of Improving Urban Governance (Case Study: Tehran). *Urban Planning Knowledge*, 4(4), 117-135. (In Persian).

10.22124/upk.2020.16986.1507

Mulyana, D. (2024). National character, local wisdom, and citizenship education: Building national identity through education. *Journal Arbitrase: Economy, Management and Accounting*, 2(02), 87-93.

<https://paspama.org/index.php/Arbitrase/article/view/118>

Varghese, P. (2019). A study into how the relationship between public and private spaces in the built environment influence the social and cultural aspects of the community (Bachelor's thesis, TU Delft, Faculty of Architecture and the Built Environment). TU Delft Repository. <https://resolver.tudelft.nl/uuid:366b004e-e9c1-49b1-acbe-6c77c91f71de>

Palihawadana, U. I. (2005). *Urban social space design in Sri Lanka: An analytical study of sense of belongingness in commercial oriented urban public spaces in Sri Lanka* [Master's thesis, University of Moratuwa]. Institutional Repository University of Moratuwa.

<http://dl.lib.mrt.ac.lk/handle/123/1452>

Qian, J. (2014). Public Space in non-Western Contexts: Practices of Publicness and the Socio-spatial Entanglement. *Geography Compass*, 8(11), 834-847.

<https://doi.org/10.1111/gec3.12183>

Rijal, S. (2023). The Importance of Community Involvement in Public Management Planning and Decision-Making Processes. *Journal of Contemporary Administration and Management (ADMAN)*, 1(2), 84-92.

<https://doi.org/10.61100/adman.v1i2.27>

Rocco, R., & Van Ballegooijen, J. (2019). The political meaning of informal urbanization. In *The Routledge handbook on informal urbanization* (pp. 1-10). Routledge.

<https://doi.org/10.4324/9781315645544>

Sennett, R. (1999). On place: The spaces of democracy. *Harvard Design Magazine*, 8, 1-9.

<https://www.harvarddesignmagazine.org/issues/housing-and-community/>

Sobhani, N. Beyranvandzadeh, M. sh, M. and m, D. (2019). Effective prioritization of urban spaces in urban identity using multi-criteria models (Case Study: Borujerd City). *Geography (Regional Planning)*, 9(35), 495-507.

Sumadi, P. (2004). *Governance in a democratic transition: The case of the Urban Poverty Project in Cirebon* (Master's thesis, University of Illinois at Urbana-Champaign). University of Illinois at Urbana-Champaign.

<https://hdl.handle.net/2142/79537>

Svensdotter, A. O. N., & Guaralda, M. (2018). Dangerous safety or safely dangerous: Perception of safety and self-awareness in public space. *The Journal of Public Space*, 3(1), 75-92.10.5204/jps.v3i1.319

Vaitkevičiūtė, V. (2019). Legibility of urban spaces in kaunas new town:



Research, strategy, suggestions. *Architecture and urban planning*, 15(1), 13-21. [10.2478/aup-2019-0002](https://doi.org/10.2478/aup-2019-0002)

Vahidnia, M.H. Citizen participation through volunteered geographic information as equipment for a smart city to monitor urban decay. *Environ Monit Assess* **195**, 181 (2023).

<https://doi.org/10.1007/s10661-022-10796-0>

Yang, J., Yang, L., & Ma, H. (2022). Community Participation Strategy for Sustainable Urban Regeneration in Xiamen, China. *Land*, 11(5), 600.

<https://doi.org/10.3390/land11050600>

Verba, S., Schlozman, K. L., & Brady, H. E. (1995). *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Harvard University Press.

<https://doi.org/10.2307/j.ctv1pnc1k7>

Ziari K, Nikpay V, Hosseini A. (2013). Measurement the Level of Citizen Participation in Urban Management Based on Urban Good Governance: A Case Study for Yasouj. *JHRE*. 32(141), 69-86. (In Persian). URL:

<http://jhre.ir/article-1-223-fa.html>